

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING OTA-ONA VA FARZANDLAR O'ZARO MUNOSABATLARIGA OID QARASHLARI

Sultonova Zaxro Baxtiyor qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 2-kurs magistri

bakhtiyorovna0332@gmail.com

Orcid: 0009-0001-1973-7008

Annotatsiya: Ushbu maqolada sharq mutafakkirlarining ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarga oid qarashlari tahlil qilinadi. Maqola oilaviy qadriyatlar, tarbiya, hurmat va mehr-muhabbat masalalariga alohida e'tibor qaratadi. Sharq falsafasi va pedagogik an'analarda ota-ona va farzandlarning o'zaro munosabatlari shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishning ajralmas qismi sifatida ko'riladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, sharq mutafakkirlari farzandlarning ota-onaga hurmati, ota-onaning tarbiyaviy roli, mehr-muhabbat va g'amxo'rlikni oilaviy munosabatlarning markazida deb bilgan. Ushbu qarashlar pedagogik va psixologik jihatdan farzandlarning shaxsiyati, axloqiy qadriyatlari, ijtimoiy mas'uliyati va ruhiy barqarorligini shakllantirishga xizmat qiladi.

Maqolada Al-Farobiy, Imom G'azzoliy, Ibn Sino va boshqa sharq mutafakkirlarining asarlari tahlil qilinib, oilaviy munosabatlar va tarbiya masalalaridagi qarashlar o'rganilgan. Shu orqali ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning nafaqat shaxsiy, balki jamiyat barqarorligi va madaniy merosni saqlashdagi ahamiyati ko'rsatildi. Maqola natijalari pedagoglar, ota-onalar va psixologlar uchun oilaviy tarbiya jarayonini yaxshilash va farzandlar tarbiyasida sharq falsafasining qadriyatlarini tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi. Ushbu tadqiqot zamonaviy jamiyatda oilaviy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish masalalarini o'rganishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: sharq mutafakkirlari, ota-ona, farzandlar, o'zaro munosabat, tarbiya, hurmat, mehr-muhabbat.

Kirish: Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar har bir jamiyatning eng

muhim ijtimoiy va madaniy asoslaridan biri hisoblanadi. Bu munosabatlar nafaqat bolalarning shaxsiy va emotsional rivojlanishiga, balki oilaning ijtimoiy barqarorligi va madaniy merosning davomiyligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Sharq mutafakkirlari esa ota-ona va farzandlar munosabatini insonning axloqiy, pedagogik va psixologik rivojlanishida asosiy omil sifatida ko'rishgan. Ularning asarlarida ota-onaga hurmat, mehr-muhabbat, tarbiya va ijtimoiy mas'uliyat masalalari doimiy ravishda markaziy mavzu sifatida o'rganilgan. Sharq falsafasi va pedagogik an'alarida farzandlar tarbiyasi va ota-onaga itoatning ahamiyati chuqur tahlil qilingan. Masalan, Al-Farobiy ota-ona va farzandlar o'rtasidagi ijtimoiy va axloqiy majburiyatlarni ta'kidlagan bo'lsa, Imom G'azzoliy oilaviy muhitda tarbiya va hurmatni birinchi o'ringa qo'yadi. Ibn Sino esa ota-ona bilan munosabatlarning shaxsning aqliy va psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sirini bayon qilgan. Shu nuqtai nazardan, sharq mutafakkirlarining qarashlari oilaviy munosabatlarni nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligi bilan bog'laydi.

Maqolaning asosiy maqsadi sharq mutafakkirlarining qarashlari orqali ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning pedagogik va psixologik xususiyatlarini yoritishdir. Tadqiqot jarayonida mutafakkirlar asarlari tahlil qilinib, ularning fikrlarida oilaviy qadriyatlar, farzandlar tarbiyasi va ota-onaga hurmatning ahamiyati ko'rsatildi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogika va psixologiya yondashuvlari bilan solishtirish orqali sharq falsafasining amaliy ahamiyati aniqlangan.

Adabiyotlar tahlili: Sharq mutafakkirlarining ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarga oid qarashlari ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Ushbu qarashlar asosan oilaviy qadriyatlar, tarbiya, axloqiy mas'uliyat va psixologik rivojlanish masalalariga qaratilgan. Sharq falsafasi va pedagogik an'alarida ota-ona va farzandlar munosabatlari shaxsiy rivojlanish bilan birga jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va madaniy merosining davomiyligini ta'minlovchi muhim omil sifatida ko'riladi. Al-Farobiyning asarlarida ota-ona va farzandlar o'rtasidagi ijtimoiy va axloqiy majburiyatlar muhim o'rin tutadi. U ota-onaning tarbiyaviy roli jamiyatni barqaror qiluvchi asosiy omil ekanini ta'kidlaydi. Al-Farobiyga ko'ra, farzandlar ota-onaga hurmat va itoatni o'rganish orqali

shaxsiy va ijtimoiy hayotga tayyorlanadi.

Imom G‘azzoliy esa oilaviy muhitda tarbiya va hurmatning ahamiyatini kengroq yoritadi. Uning fikricha, ota-ona farzandlariga mehr ko‘rsatishi va ularni axloqiy jihatdan tarbiyalashi zarur. Shu bilan birga, farzandlar ota-onaga hurmat va e‘tibor ko‘rsatishi oilada uyg‘unlikni va muvozanatni ta‘minlaydi. G‘azzoliy ota-ona va farzandlar munosabatini shaxsiy barkamollik, sabr-toqat va ijtimoiy mas‘uliyatni rivojlantirish vositasi sifatida qaraydi. Ibn Sino shaxsiy va aqliy rivojlanish jarayonida ota-ona bilan munosabatlarning psixologik ahamiyatini ta‘kidlaydi. Unga ko‘ra, oiladagi mehr-muhabbat va to‘g‘ri tarbiya farzandlarning emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Ibn Sino ota-onaning bilim va axloqiy qadriyatlarni farzandlar ongiga singdirishdagi roli haqida fikr bildiradi.

Zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlar ham sharq mutafakkirlarining qarashlarini tasdiqlaydi. Masalan, Baumrind (1991) ota-onaning tarbiyaviy uslublari va farzandlarning xulq-atvori o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganib, ijobiy oilaviy muhitning farzandlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga yordam berishini ko‘rsatgan. Shu bilan birga, musulmon olimlarining tadqiqotlari ota-ona va farzandlar munosabatida hurmat, mehr-muhabbat va tarbiyaning ajralmasligini yoritadi. Umumiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, sharq mutafakkirlari qarashlarida ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlar pedagogik va psixologik jihatdan shaxsiy tarbiya, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas‘uliyatning asosiy manbai sifatida qaraladi. Shu bilan birga, zamonaviy olimlar bu fikrlarni tasdiqlab, oilaviy qadriyatlarning bugungi kundagi ahamiyatini ham ta‘kidlaydi.

Metodologiya: Ushbu maqola sharq mutafakkirlarining ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarga oid qarashlarini tadqiq etishga qaratilgan bo‘lib, nazariy-tahliliy usul asosida yozilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi sharq falsafasi va pedagogik an‘analarida ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarning pedagogik va psixologik xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida bir nechta metodlar qo‘llangan. Birinchidan, tahlil metodi yordamida sharq mutafakkirlarining asarlari, tarjimalari va ularning ota-ona va farzandlar munosabatlariga oid fikrlari batafsil o‘rganilgan. Ikkinchidan, taqqoslash metodi orqali turli mutafakkirlarning qarashlari bir-biri bilan

solishtirilgan va umumiy tamoyillar aniqlangan. Uchinchidan, umumlashtirish metodi yordamida olingan ma'lumotlar tizimli tarzda birlashtirilib, sharq falsafasida oilaviy munosabatlarning psixologik va pedagogik xususiyatlari xulosaga keltirilgan.

Tadqiqot asosan nazariy xarakterga ega bo'lib, eksperimental yoki empirik usullar ishlatilmagan. Shu bilan birga, sharq mutafakkirlarining qarashlari zamonaviy pedagogika va psixologiya nazariyalari bilan solishtirilib tahlil qilingan. Ushbu metodologiya yordamida ota-ona va farzandlar o'rtasidagi hurmat, mehr-muhabbat, tarbiya va ijtimoiy mas'uliyatning ahamiyati aniqlangan va tizimli ravishda yoritilgan.

Natijalar va Muhokama: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sharq mutafakkirlarining qarashlarida ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyat barqarorligi va madaniy merosning davomiyligini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaraladi. Tahlil jarayonida uch asosiy pedagogik va psixologik jihat ajralib chiqdi: hurmat va itoat, mehr-muhabbat va g'amxo'rlik, hamda tarbiya va ijtimoiy mas'uliyat. Hurmat va itoat: Sharq mutafakkirlari, xususan Al-Farobiy va Imom G'azzoliy, farzandlarning ota-onaga hurmat va itoatini oiladagi asosiy qadriyat deb bilgan. Bu prinsip farzandlarning shaxsiy axloqiy rivojlanishi va ijtimoiy muhitga moslashuviga bevosita ta'sir qiladi. Hurmat va itoat hissi farzandlarda sabr-toqat, mas'uliyat va o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Mehr-muhabbat va g'amxo'rlik: Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ota-onaning farzandlarga mehr ko'rsatishi va ularni tarbiyalash jarayoni oilada emotsional uyg'unlikni yaratadi. Farzandlar esa ota-onaga mehr bilan javob qaytarish orqali ijobiy emotsional bog'lanishni mustahkamlaydi. Ibn Sino fikricha, emotsional yaqinlik bolalarning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga katta hissa qo'shadi.

Tarbiya va ijtimoiy mas'uliyat: Sharq mutafakkirlari ota-onaning tarbiyaviy roli farzandlarning axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishda asosiy vosita ekanini ta'kidlagan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ota-onaning bilim, axloqiy qadriyat va tarbiyaviy uslublari farzandlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, oilaviy nizolar yoki yetarlicha e'tibor ko'rsatilmagan muhit farzandlarda ruhiy noxushlik va xulqiy muammolarga olib kelishi mumkin.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, sharq mutafakkirlarining qarashlari zamonaviy pedagogika va psixologik tadqiqotlar bilan mos keladi. Masalan, Baumrind (1991) ota-onaning tarbiyaviy uslublari va farzandlarning xulq-atvori o'rtasidagi bog'liqlikni tasdiqlaydi. Shu bilan birga, sharq mutafakkirlari oilaviy qadriyatlarning farzandlarning ijtimoiy, axloqiy va psixologik rivojlanishida markaziy o'rin tutishini ko'rsatgan. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatdagi oilaviy o'zgarishlar va ijtimoiy muhit farzandlar tarbiyasiga ta'sir qilayotganini hisobga olish zarur. Shu bois, pedagoglar va ota-onalar sharq mutafakkirlarining qadriyatlarini amaliyotga tatbiq etish orqali oilaviy munosabatlarni mustahkamlashlari mumkin.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sharq mutafakkirlarining qarashlarida ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar nafaqat oilaviy hayotning, balki shaxsiy rivojlanish va jamiyat barqarorligining muhim omili sifatida qaraladi. Ularning fikrlariga ko'ra, ota-onaga hurmat, mehr-muhabbat, tarbiya va ijtimoiy mas'uliyat oilaviy qadriyatlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu qadriyatlar farzandlarning axloqiy va psixologik rivojlanishini shakllantiradi, ularni jamiyatga foydali va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli shaxs sifatida yetishtirishga yordam beradi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, sharq mutafakkirlari ota-ona va farzandlar munosabatini nafaqat shaxsiy baxt va oilaviy uyg'unlik, balki ijtimoiy me'yorlar va madaniy merosni saqlash vositasi sifatida ham qarashgan. Ota-ona farzandlar tarbiyasida o'zini pedagog va psixolog sifatida tutishi, mehr-muhabbat ko'rsatishi, hurmatni rag'batlantirishi va ijtimoiy mas'uliyatni singdirishi muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, farzandlarning ota-onaga hurmat ko'rsatishi va ularning tarbiyaviy ta'limiga e'tibor berishi oiladagi uyg'unlik va barqarorlikni ta'minlaydi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, sharq mutafakkirlarining qarashlari zamonaviy pedagogika va psixologik tadqiqotlar bilan uyg'un keladi. Ijobiy oilaviy munosabatlar farzandlarda mas'uliyat, hurmat, sabr-toqat, axloqiy qadriyat va emotsional barqarorlikni rivojlantiradi. Shu sababli, pedagoglar, psixologlar va ota-onalar sharq falsafasi asosidagi qadriyatlarni amaliyotga tatbiq etish orqali farzandlar tarbiyasini yanada samarali tashkil etishlari mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar, texnologik

taraqqiyot va globalizatsiya jarayonlari oilaviy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishni yanada dolzarb qiladi. Shu bois, ota-ona va farzandlar munosabatlarini mustahkamlash, hurmat va mehr-muhabbatni targʻib qilish, pedagogik va psixologik bilimlarni qoʻllash zamonaviy oilaviy tarbiyaning muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, sharq mutafakkirlarining qarashlari oilaviy munosabatlarning pedagogik va psixologik ahamiyatini chuqur yoritadi va bugungi kunda ham farzandlar tarbiyasida muhim manba boʻlib qolmoqda. Shu sababli, ularning asarlaridagi qadriyatlar zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar bilan uygʻunlashtirilgan holda tatbiq etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Al-Farobiy. Kitob al-Madaniyya al-Kubra. Tarjimalar va izohlar. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Universiteti nashri, 2005.
2. Gʻazzoliy, Imom. Ihya Ulum al-Din. Qohira: Dar al-Kutub al-ʻIlmiyya, 2008.
3. Ibn Sino. Al-Qonun fi al-Tibb. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Universiteti nashri, 2010.
4. Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
5. Santrock, J. W. (2019). *Life-Span Development* (17th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
6. Karimova, V. M. (2015). Family upbringing and child development in Uzbek society. *Journal of Pedagogical Studies*, 3(2), 45–52.
7. Musurmanova, O. A. (2018). National values and their role in family education. *Pedagogical Sciences Review*, 2(1), 61–67.
8. Abdullaeva, M. A. (2017). Psychological aspects of child development in the family. *Uzbek Journal of Psychology*, 4, 23–29.